RADOMSKIE TOWARZYSTWO NAUKOWE
MUZEUM RADOMSKIE
KLUB MIŁOŚNIKÓW RADOMIA

WYSTAWA

1000 lat rozwoju przestrzennego m. Radomia

RADOM WRZESIEŃ 1966 R.

RADOMSKIE TOWARZYSTWO NAUKOWE
MUZEUM RADOMSKIE
KLUB MIŁOŚNIKÓW RADOMIA

WYSTAWA
1000 lat rozwoju przestrzennego m. Radomia

RADOM WRZESIEŃ 1966 R

K o m i s a r z W y s t a w y :

MICHAŁ TADEUSZ OSIŃSKI

S c e n a r i u s z :

Doc. dr arch. WOJCIECH KALINOWSKI

P r o j e k t a n t :

Mgr inż. arch. KONRAD BREJTKOP

F o t o g r a f i a :

Mgr WOJCIECH STAN

E k s p o n a t y :

MIEJSKA PRACOWNIA URBANISTYCZNA
MIEJSKA PRACOWNIA GEODEZYJNA
MUZEUM RADOMSKIE

P r a c e n a u k o w o - b a d a w c z e :

INSTYTUT HISTORII KULTURY MATERIALNEJ P.A.N.
WYDZIAŁ ARCHITEKTURY POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ
RADOMSKIE TOWARZYSTWO NAUKOWE

Główny wykonawca adaptacji budynku
Budowlana Spółdzielnia Pracy „Pionier"

RZG — 131 400 szt. A5 C-5/1426

Naukowe badania archeologiczne Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN nad najstarszym osadnictwem Radomia w dolinie rzeki Mlecznej, na grodzisku Piotrówka i przy ul. Przechodniej pozwoliły przesunąć wstecz ok. dwieście lat ciągłość osadniczą Radomia i stwierdzić, że jądro osadnicze obecnego miasta sięga IX w.

Radom jest typowym miastem wyrosłym na tle przemian społeczno-gospodarczych naszego kraju. Każdy okres historyczny znajduje do dziś odbicie w układzie przestrzennym i architekturze miasta. Wędrówka centrum miasta w kierunku wschodnim pozwoliła na zachowanie starych układów jednostek zabudowy.

Obok walorów historycznych Radom ma do spełnienia obecnie konkretne zadania w gospodarce kraju, jako ogromny ośrodek produkcyjny przemysłu, jak również ma zapewnić zamieszkałej w nim blisko 150-tysięcznej liczbie mieszkańców dobre i zdrowe warunki bytowania. Następuje więc adaptacja starych zasobów zabudowy oraz powstawanie nowych dzielnic miasta na podstawie planów zabudowy, które są wyrazem współczesnej epoki.

Wystawa „1000 lat rozwoju przestrzennego Radomia" wykazuje na przykładzie rozwoju osadnictwa na terenie naszego miasta, rozwój kultury materialnej narodu.

Wystawa została zorganizowana w murach najstarszego budynku Radomia, b. kościoła św. Wacława, który po burzliwych przemianach swego użytkowania został oddany przez Prezydium Miejskiej Rady Narodowej na cele kultury. Powstaje w nim Oddział Muzeum Radomskiego, w którym znajdą pomieszczenia pracownie i ekspozycja archeologiczna. Wstępna adaptacja pomieszczeń na nowe cele i urządzenia wystawy była możliwa dzięki finansowej pomocy radomskich zakładów pracy, którym za zrozumienie potrzeb kultury należy się gorące podziękowanie.

Prezes Zarządu
Radomskiego Towarzystwa Naukowego
Dr Stefan Witkowski

PARTER

Rozwój przestrzenny miast jest odbiciem przemian społecznych, gospodarczych, politycznych i kulturalnych zachodzących w poszczególnych okresach historycznych w miastach, ich regionach i całym kraju. Ponad 1000-letnie dzieje Radomia pozostawiły do dnia dzisiejszego trwałe ślady przemian przestrzennych świadczących o jego rozwoju i roli w regionie. Relikty te są przykładem przemian i rozwoju naszych miast w okresie 1000-letnich dziejów państwa polskiego. Zachowanie czytelności układu miasta i kształtowanie nowych jego dzielnic zgodnie z potrzebami społeczeństwa socjalistycznego jest naszym obowiązkiem w stosunku do przyszłych pokoleń.

I PIĘTRO

Ekspedycja Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk prowadzi od 1959 roku badania archeologiczne w Radomiu na tzw. „Piotrówce" (Grodzisko) i terenach dawnego podgrodzia nad rzeczką Mleczną. Badania te przyniosły cenne rezultaty naukowe, które wyjaśniły dzieje miasta we wczesnym średniowieczu. Badaniami kieruje mgr Ewa Kierzkowska pod kierunkiem naukowym prof. dr Witolda Hensla.

II PIĘTRO

Każda epoka pozostawiła trwałe ślady w układzie przestrzennym miasta, które stały się elementem rozplanowania dzisiejszego Radomia.

Zabytki znajdowane na obszarze Radomia świadczą o istnieniu tu osadnictwa już w okresie neolitu. W pierwszym tysiącleciu p.n.e. osiedlają się tu plemiona łużyckie, które nauka współczesna identyfikuje jako ludy protosłowiańskie (popielnica łużycka znaleziona na Michałowie).

Radom we wczesnym średniowieczu był nie tylko ważnym węzłem drogowym, ale również największym ośrodkiem politycznym, militarnym i handlowym na terenie dzisiejszej północnej Kielecczyzny. Nazwa jego wymieniona jest w bulli z 1155 r.

Rekonstrukcja układu przestrzennego miasta przedlokacyjnego oparta jest na pozostałościach grodziska i ustaleniach archeologicznych.

Radom we wczesnym średniowieczu (X — XIII w.) był ważnym grodem na pograniczu Małopolski i Mazowsza. W jego bezpośrednim sąsiedztwie powstaje duże podgrodzie, a następnie otwarta osada targowa z kościołem św. Wacława. Trójczłonowy zespół osadniczy jest typowym przykładem kształtowania się osadnictwa wczesnomiejskiego w Polsce.

Przedmioty znalezione na podgrodziu świadczą o wysokiej kulturze materialnej jego mieszkańców. Ludność podgrodzia trudniła się rzemiosłem wyrabiając wiele przedmiotów codziennego użytku. Spotyka się zaczątki przemysłu odlewniczego i skórzanego.

W ramach badań nad początkami państwa polskiego rozpoczęto w 1959 roku prace wykopaliskowe na terenie grodziska (Piotrówka) i podgrodzia. Wyniki tych prac potwierdziły przypuszczenia, że początki powstania miasta Radomia należy wiązać z okresem kształtowania się państwa polskiego w X i XI wieku.

Rekonstrukcja układu przestrzennego miasta Kazimierzowskiego

Kazimierz Wielki zakłada w 1360 roku miasto Nowy Radom, do którego przenosi w 1364 roku wójtostwo ze Starego Radomia. Miasto już w średniowieczu jest ważnym ośrodkiem gospodarczym i kulturalnym, o czym świadczą ocalałe do dziś zabytki architektury gotyckiej.

Radom Kazimierzowski był miastem obronnym, które miało określone zadania w systemie militarnym kraju. Jego rozplanowanie i program jest typowym przykładem polskiego miasta z okresu pełnego średniowiecza. Za panowania Kazimierza Wielkiego miasto otrzymuje mury obronne, farę, zamek i ratusz. Rozplanowanie średniowiecznego Radomia zachowało się czytelnie w układzie przestrzennym współczesnego miasta, stając się świadectwem jego rozwoju historycznego.

W 1505 roku odbywa się w Radomiu sejm walny Polski i Litwy, na którym uchwalono Konstytucję „Nihil novi". Zapoczątkowała ona ustrój parlamentarny, w którym organem prawodawczym stał się sejm, złożony z króla, Izby Senatorskiej i Izby Poselskiej. W latach 1613—1764 Radom jest siedzibą Trybunału Skarbowego. W tym czasie powstają w mieście nowe budowle renesansowe i barokowe, a wzdłuż dróg prowadzących do miasta dworki podmiejskie. Gotycki zamek Kazimierzowski otrzymuje renesansowe krużganki, a bramy miejskie attyki.

W pierwszej połowie XIX wieku następuje przekształcenie Radomia średniowiecznego w miasto nowożytne. Rozebrane zostają kazimierzowskie mury obronne i połączone zostaje miasto z przedmieściami w jeden organizm. Powstają publiczne ogrody miejskie na terenach przylegających do miasta. Wsie podmiejskie po uwłaszczeniu otrzymują nowy układ przestrzenny i nową zabudowę.

Rekonstrukcja układu przestrzennego miasta klasycystycznego

W XIX wieku kształtuje się nowe centrum miasta wzdłuż ulicy Lubelskiej (dzisiejsza ul. Żeromskiego). Świadoma lokalizacja głównego budynku administracji państwowej (gmach Komisji Województwa Sandomierskiego) na granicy miasta i wsi Dzierzkowa pociągnęła za sobą szybki rozwój miasta w kierunku wschodnim. Wówczas zabudowany został odcinek ulicy Żeromskiego od granic miasta Kazimierzowskiego do gmachu Komisji Województwa Sandomierskiego, który do dnia dzisiejszego zachował klasycystyczną architekturę tego okresu.

Klasycystyczny gmach siedziby Komisji Województwa Sandomierskiego wzniesiony został w 1826 roku według projektu architekta Antoniego Corazzi.

Okres intensywnego rozwoju miasta w pierwszej połowie XIX wieku pozostawił trwałe ślady w architekturze dzisiejszego miasta. Liczne budowle klasycystyczne tego okresu są ozdobą współczesnego śródmieścia Radomia i dokumentem jego rozwoju historycznego.

Miasto okresu kapitalistycznego

Radom był jednym z pierwszych miast po Warszawie, które zamierzało wybudować nowoczesny system kanalizacyjny według projektów słynnego inżyniera W. Lindleya. Niestety projekty te sporządzone w 1911 roku nie doczekały się realizacji.

Rozwój przemysłu kapitalistycznego powoduje nieskoordynowaną rozbudowę miasta obejmującą najbliższe tereny podmiejskie. Po pierwszej wojnie światowej następuje zmiana funkcji miasta, które z ośrodka administracyjnego staje się centrum przemysłowym Kielecczyzny.

Rozwój granic administracyjnych miasta

Miasto Kazimierzowskie . . .	9 ha
1821 r.	140 ha
1899 r.	700 ha
1916 r.	2192 ha
1954 r.	6521 ha

Miasto socjalistyczne

Po wyzwoleniu z okupacji hitlerowskiej w 1945 roku władze państwowe i miejskie przystępują do rozbudowy i przebudowy miasta, zgodnie z potrzebami społeczeństwa socjalistycznego. Główny nacisk położono na poprawienie sytuacji mieszkaniowej ludności i zapewnienie jej miejsc pracy w nowych i rozbudowanych zakładach przemysłowych. Wskaźnik zaludnienia na izbę wynoszący w 1938 roku 2,58 na izbę spada w roku 1964 do 1,94 na izbę.

Realizacje okresu dwudziestolecia miały na celu przede wszystkim zaspokojenie potrzeb mieszkańców miasta w zakresie mieszkalnictwa, służby zdrowia, szkolnictwa i kultury.

W urządzeniu wystawy pomogły materialnie następujące przedsiębiorstwa radomskie:

Zakłady Metalowe im. gen. Waltera
Radomskie Zakłady Przemysłu Skórzanego „Radoskór"
Radomskie Zakłady Materiałów Ogniotrwałych
Odlewnie Radomskie
Zakłady Wytwórcze Aparatury Telefonicznej
Wytwórnia Części Zamiennych
Radomska Fabryka Farb i Lakierów
Radomska Fabryka Wyrobów Emaliowanych
Radomskie Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego
Radomskie Zakłady Fajansu i Ceramiki Technicznej
Radomskie Zakłady Graficzne
Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego
Przedsiębiorstwo Jajczarsko-Drobiarskie
Radomskie Zakłady Przemysłu Terenowego
Fabryka Łączników
Spółdzielnia Pracy „Wspólnymi Siłami"
Spółdzielnia Pracy — Huta „Żar"
Spółdzielnia Pracy „Wytwórnia Chemiczna"
Spółdzielnia Pracy „Świt"
Spółdzielnia Pracy „Współpraca"
Spółdzielnia Pracy „Przodownik"
Spółdzielnia Garbarska „1-go Maja"
Spółdzielnia Garbarska „Żakowice"
Spółdzielnia Pracy „Radomianka"
Spółdzielnia Pracy „Mechanik"
Spółdzielnia Pracy „Sport"
Spółdzielnia Pracy „Rękodzieło"
Spółdzielnia Handlu Sprzętem Motoryzacyjnym
Spółdzielnia Pracy Transportowo-Spedycyjna
Miejski Handel Mięsem
Miejski Handel Detaliczny Artykuły Przemysłowe
Powszechna Spółdzielnia Spożywców
Rejonowa Spółdzielnia Ogrodniczo-Pszczelarska
Spółdzielnia Pracy „Rozwój"